

УДК 784-028.5 "195/196"

Цитування:

Крупа Ю.О. Жанр авторської пісні як засіб культурного самовиявлення 50-60-х років ХХ ст. *Культура і сучасність : альманах. № 1.* Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 62-66.

Крупа Юлія Олександрівна, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7372-8313>

Krupa J. (2020). Author's song, as a means of cultural expression of the 50-60s of the XX century. *Kultura i suchasnist : almanakh, 1, 62-66* [in Ukrainian].

ЖАНР АВТОРСЬКОЇ ПІСНІ ЯК ЗАСІБ КУЛЬТУРНОГО САМОВИЯВЛЕННЯ 50-60-Х РОКІВ ХХ СТ.

Мета роботи. Проаналізувати явище авторської пісні 50-60-х років ХХ ст, як засіб культурного самовиявлення. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні системного, семиотичного, хронологічного, культурно-історичного, компаративного методів, для максимально конкретного і достовірного всебічного висвітлення особливостей культурного самовиявлення 50-60-х років за допомоги образно-символьного змісту авторської пісні. **Наукова новизна роботи** полягає в спробі аналізу засобів культурного самовиявлення виконавців авторської пісні 50-60-х років та їх впливу на культуру в цілому. **Висновки.** Авторська пісня від початку широкого побутування являє собою засіб самовиявлення шляхом образно-символьного відгуку на події оточуючого середовища, та/або подразники, котрі турбують не лише автора, а стосуються широких мас соціуму. Так, виконавець авторської пісні постає в якості виразника думки не лише своєї, але і є ретранслятором культурного відгуку широкої громадськості. Отже, авторська пісня є засобом забезпечення потреби поза цензурного виявлення власної думки і є явищем закодованого виявлення однією людиною суспільної думки.

Ключові слова: авторська пісня, бард, цензура, самовиявлення, культурні потреби.

Крупа Юлія Александровна, аспірантка Киевского национального университета культуры и искусств
Авторская песня как способ культурного самовыражения 50-60-х годов ХХ ст.

Цель работы. Проанализировать явление авторской песни 50-60х годов ХХ в., как средство культурного самовыражения. **Методология исследования** заключается в применении системного, семиотического хронологического, культурно-исторического методов, компаративного для максимально конкретного и достоверного всестороннего освещения особенностей культурного самовиявления 50-60-х годов при помощи образно-символьного содержания авторской песни. **Научная новизна работы** заключается в попытке анализа средств культурного самовыражения исполнителей авторской песни 50-60-х годов и их влияния на культуру в целом. **Выводы.** Авторская песня от начала своей широкой популярности, являет собой средство самовыражения путем образно-символьной реакции на события окружающей среды, и раздражители, которые тревожат не только автора, а касаются широких масс социума. Да, исполнитель авторской песни появляется в качестве выразителя мысли не только своей, но и является ретранслятором культурного отклика широкой общественности. Следовательно, авторская песня является средством реализации потребности неподконтрольного цензуре, выявления собственного мнения и представляет собой явление закодированой трансляции общественного мнения одним человеком.

Ключевые слова: авторская песня, бард, цензура, самовыражения, культурные потребности.

Krupa Julia, Graduate student of the Kyiv National University of Culture and Arts

Author's song, as a means of cultural expression of the 50-60s of the XX century

The purpose o the article is to analyze the phenomenon of the author's song 50-60s of the twentieth century, as a means of cultural expression. **The research methodology** consists of the application of systemic, semiotic chronological, historical, and cultural methods for the most specific and reliable coverage of the features of cultural expression of the 50-60s with the help of the figurative and symbolic content of the author's song. **The scientific novelty** of the work consists in an attempt to analyze the means of cultural expression of the performers of the author's song of the 50-60s and their influence on the culture as a whole. **Conclusions.** The author's song from the beginning of its existence is a means of self-expression by means of a figurative and symbolic response to environmental events or irritants that disturb not only the author but also affect the interests of the broad masses of society. Thus, the performer of the author's song appears as the spokesman for not only his experiences but also the delegate of cultural, public opinion about those or other events.

Key words: author's song, bard, censorship, self-expression, cultural needs.

Актуальність теми дослідження. За визначенням П'єра Балартє, сучасна авторська пісня (*надалі в тексті скорочення а.п.*) відрізняється від пісень минулого кращим добром тексту, де літературний зміст відповідає потребам людини [9]. Проте на кожному етапі свого існування авторська пісня відповідала потребам певного історико-культурного періоду, була засобом самовиявлення та відгуку на події в колах певних соціальних груп. Історико-хронологічний та культурний динамізм зумовлюють потребу аналізу авторської пісні, як фактору культурного самовиявлення та відгуку на певні події того, чи іншого історичного періоду. Відтак, авторську пісню доречно визначити як динамічне явище, котре існує не лише як вияв громадської думки, але і як фактор впливу на певні прошарки соціуму. Визначення Балартє є вірним, проте породжує думку про неконкретність вжитку терміну «сучасна авторська пісня». На кожному етапі свого розвитку авторська пісня мала характер надсучасного, позасистемного культурного явища, в цьому виявляється її хронотопний універсалізм. Так, для цілісного розуміння специфіки впливу авторської пісні на культурне середовище, необхідним є аналіз потреб цільової аудиторії [2].

Стан наукової розробки проблеми. До питання наукового осмислення специфіки авторської пісні звертались досить небагато дослідників. Грунтовною з цієї проблеми є робота О. Різника «Сучасна авторська пісня і її тенденції розвитку в Україні», де авторська пісня постає як самостійне явище. О. Різник звертає увагу на аналіз художньо-виражальної системи авторської пісні, здійснює спробу пошуку статусного та витокового визначення культури співаної поезії. Акцентує увагу на відсутності розгорнутого і послідовного аналізу авторської пісні України. Попри змістовність музикознавчого дослідження Різника О.О., проте, досі залишається поза увагою питання впливу російської культури авторської пісні на українську та трансформація виконавських традицій українськими бардами через призму особистісного сприйняття та ретрансляції дійсності.

Збірка упор. П. Картавого «Сучасна українська авторська пісня» (Статті про витоки жанру, авторів-ветеранів, фестивалі, поради молодим і долю Володимира Івасюка) – присвячена 20-м річницям театру «Не журись!», фестивалів «Оберіг» і «Червона Рута» та 10-й річниці інформаційного бюлетеня авторської пісні України. Серед публікацій збірки дотичними до нашої проблеми є статті: А.

Калениченко (розглядаються витоки а.п. як самостійного жанру), П. Картавого (Поради молодим авторам дозволяють формулювати уявлення про основні засади жанрово-стилістичного, образного мислення а.п.) [3, 6, 47].

У більшості наукових досліджень дотичних до проблеми, культура а.п. здебільшого постає як складова загального аналізу традицій міського романсу, міського пісенного фольклору, шансону, естрадної пісні, серед них цікавими є: Т. М. Рябуха «Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради» де а.п. розглядається як складова цілісного явища – естрадного пісенного виконавства, як така, котра мала вплив на естрадну пісенну культуру. Принагідно констатується, але не розкривається сутність автономності жанру авторської пісні. Так, Рябуха Т.М. зазначає: «Авторська пісня є противагою комерційного продукту і є породженням другого андеграундного пісенного потоку» [8].

У доповіді музикознавця Фрумкіна В.А. «Музика та слово», (на семінарі з проблем авторської пісні у 1967 р) автор визначає бардівську пісню як один з найбільш чуттєвих каталізаторів особистісного розкріпачення соціуму [9].

Дослідження Левчук Я.М. «Масова музика як соціалізуючий чинник молодіжних субкультур України» є цікавим тому, що автор доводить принципово важливу роль музики на вплив світогляду. В роботі розглядається в цілому вплив масової (легкої) музики на культуру молоді та особливості соціально-виховних процесів засобами музичного мистецтва. Отже, автор доводить потребу дослідження та конкретизації впливу того, чи іншого жанру музичного мистецтва на культурне життя суспільства [5].

Метою публікації є аналіз явища авторської пісні 50-60-х років ХХ ст. як фактору культурного самовиявлення.

Виклад основного матеріалу. Згідно з теорією А. Маслоу, поведінка людини мотивується п'ятьма видами потреб, які, в свою чергу, поділяються на первинні та вторинні. Потреба до самовиявлення належить до вторинних, проте є важливою для життя повноцінної особистості [6]. Кінець 50-их років ХХ століття ознаменований для культури пострадянського простору появою у великих містах СРСР такого пісенного напрямку, як авторська (бардівська) пісня. Жанр, котрий виникає на ґрунті фольклорних традицій міського романсу, зокрема, зразком є пісенні мініатюри О. Вертинського, в яких автор гостро відобразив кризу духовної культури соціуму. До

передумов формування напряму також можна віднести творчість Петра Лещенка та “пісенний джаз” Леоніда Утьосова [7, 7]. Згодом, показовими зразками акустичної авторської пісні є репертуар похідних та студентських пісень, котрі з’явилися в студентському середовищі, а саме, на біологічному факультеті Московського Державного університету, відомими авторами цієї плеяди стали: Г. Шангин-Березовський, Д. Сухарев, Л. Розанова та в Педагогічному інституті імені Леніна (Ю. Ким, Ю. Візбор, А. Якушева, В. Чернов). З розвитком жанру а.п. саме студентське середовище стало одним з трансляторів творчості бардів. Прийнято вважати, що широкої популярності авторська пісня набула в середині з появою магнітофону, проте популяризації а.п. сприяла не лише можливість запису та поширення, а перш за все, її відповідність потребам та проблематиці життя суспільства.

Авторська пісня стала визначною прикметою демократизації суспільного життя і культури після XX з’їзду КПРС (14-24 лютого 1953 року), котрий ознаменував незначне послаблення ідеологічної цензури в галузі літератури та мистецтва, що в свою чергу, означало повернення багатьох раніше заборонених імен. Проте ряд заходів, впроваджених на XX з’їзді КПРС, не мали успіху, або не були доведені до завершення. Таким чином, концепція культурної політики не зазнала суттєвих змін, залишаючи пріоритетом ідеї партійної лінії. Оскільки в творчості бардів культивується свобода самовиявлення особистості, можливо зробити висновок, що подібна квазі лояльність була спробою виявлення та усунення демонстрації творчої, здебільшого завуальованої ідеології, відмінної від традиційної партійної системи координат. Так, допустивши деяку свободу думки в галузі культури і мистецтва, з кінця 1962 розпочалось провладне переслідування т. зв. «абстракціонізму», «модернізму», в галузі культури і мистецтва. Дослідник бардівської культури І.А. Соколова при визначенні поняття “авторська пісня” наголошує: «...В якості додаткових характеристик виступають такі, як особистісне начало, власна, оригінальна традиція, естетика, стилістика авторської пісні...» [4]. Отже, подібна домінанта в творчості бардів, викликає хвилю переслідування Радянською владою волелюбних культурних виявів виконавців авторської пісні, а як наслідок, всебічну заборону трансляції творчості. Таким чином, для а.п. були недоступними: організація офіційної концертної діяльності, видавництва, радіо та телевізійні трансляції. Як наслідок – заборона самовиявлення, неприйняття творчими

спільками та визначення діяльності виконавців авторської пісні як одіозної, спонукала багатьох з них до еміграції. Проте такі заходи з боку влади сприяли все більшій популярності авторської пісні.

В Україні авторська пісня зародилась у 50-ті роки XX століття у резонансі з аналогічними культурними процесами в країнах СРСР. Так, наприкінці 50-х років з’являються перші українські об’єднання прихильників бардівської пісні. В межах аналізованого періоду українська авторська пісня знаходилась здебільшого під впливом традицій а.п. Москви та Ленінграду, як центральних осередків побутування даного напряму. Таким чином, в процесі суттєвих культурних, духовних зрушень було сформовано домінанту на оновлення, очищення суспільного мислення, культивування “особистісного синкретизму” в процесі самовиявлення. Так, в українській авторській пісні одним із засобів самовиявлення є мовний аспект. В період 50-60 років а.п. в Україні, переважно репрезентована російськомовними виконавцями, та мала характер міжнародного явища [7].

Якщо перші показові зразки бардівської культури з’явилися у другій половині 50-х років, то Українська авторська пісня до кінця 60-х років відіграла роль відображення найпоказовіших зразків творчості російських бардів, що безумовно пов’язано з негативною тенденцією денационалізації. Таким чином, традиція авторської акустичної пісні України в 50-60 роки не була яскраво вираженою і являла собою проєкцією творчості російських бардів, набувши своїх автономних традицій на межі 60-70 років XX століття. Оскільки концертна діяльність даного жанру не була офіційною, а мала характер забороненої, головним засобом поширення творчості українських бардів також були магніфонні записи, а формою трансляції так звані, «квартирники».

Характерною особливістю жанру авторської пісні є поєднання в одному обличчі автора музики, тексту та виконавця, що було нехарактерним для концертно-виконавської традиції 50-60х років. Оминаючи друковане слово, виконавець звертається до широкої аудиторії, котра за численність перевищує навіть великі тиражі поетичних збірок. Так, в 50-ті роки широкої популярності набуває творчість: Ю. Візбора, Б. Окуджави, О. Дулова, Н. Матвєєвої, котрих можна визначити як представників романтичної хвилі бардівської пісні. На даному етапі влада та цензурна політика не надавала уваги а.п., вважаючи її виявом побутової самодіяльності міської інтелігенції. Так, в 1961 році в Харкові вперше в СРСР відбувся перший

офіційний вечір авторської пісні Булата Окуджави, що підкреслює вплив російськомовної бардівської культури на Україну. Середина 60-х років породжує домінуючий протесту в творчості бардів. Показовою є творчість О. Галіча (народженого в м. Катеринослав, нині м. Дніпро), з його різкою критикою політичного устрою, яка містила нечувану для того часу сміливість та відвертість. У творчості В. Висоцького в 60-ті роки превалювали дворові мотиви ("Татуировка" 1961 р.) та імітація "блатного" фольклору ("Все позади и — и КПЗ, и суд" 1963 р.) До середини 60-х років тематика пісень стала ширшою та являла собою відображення антології радянського побуту. Так, в жовтні 1964 року Висоцьким були записані на магнітофон всі пісні, створені на той час, що знаменувало завершення "вуличного" (блатного) циклу в творчості автора. Літературознавець В. Новіков зазначає, що літературне, поетичне завдання цього циклу було повністю вирішеним до 1965 року і в подальшому автор не звертався до пісень такої тематики [1]. Паралельно з циклом імітації "вуличного", "блатного" фольклору, Висоцьким в другій половині 60-х створені пісні з казковими сюжетами та численна кількість пісень військової тематики. Починаючи з другої половини 60-х рр., у творчості Висоцького простежується завуальований, але гостро протестний характер ("В куски разлетелась корона" 1965 р., "А у дельфина..." 1966 р., "В королевстве, где все тихо и складно" 1966 р., "Песня о конькобежце на короткие дистанции" 1966 р., "В желтой, жаркой Африке" 1968 р., тощо).

Таким чином, поширення країнами СРСР магнітофонних записів відомих російських бардів сприяло не лише їх особистій популярності, але і популяризації традицій бардівського руху. Так, в другій половині 60-х років в Україні стають популярними ряд виконавців, котрі підхопили московсько-ленінградську хвилю виконавських традицій авторської пісні. Серед українських бардів цього періоду можна виокремити таких виконавців, як Вадим Сірий, Леонід Духовний, Семен Каца [7].

За творчими вподобаннями Вадима Сірого можна класифікувати як продовжувача традицій студентських, туристичних, похідних пісень. Творчий доробок автора репрезентований різноманітною тематикою та стилем. У творчості спостерігаються риси схожості з В. Висоцьким, а саме: використання сталих мінорних тональностей в ранніх творах, наявність військово-патріотичних пісень, створених під впливом розповідей батька-учасника Великої Вітчизняної війни, "тусарсько-циганські" пісні –

веселі за змістом, призначені для застільного виконання. Відмінною рисою є те, що Вадим Сірий за мовним контекстом створених віршів належить до українських двомовних бардів.

Леонід Духовний розпочав свою творчу діяльність на початку 50-х років (перша пісня написана в 1952-1953 рр.). У процесі виконавської діяльності за тематику та зміст "одіозної" творчості неодноразово зазнавав репресій влади СРСР. Найвідоміші пісні з репертуару Духовного: "Давай поговорим о радости и боли...", "Вальс двоих", "Любимая, жду...", Вплив російської бардівської школи на творчість Леоніда Духовного відображена як в мовному аспекті, так і в тяжінні до продовження та трансформації ліричних ліній міського романсу, в тяжінні до вираження пісенною творчістю позиції гостро соціального характеру, що суперечила партійним концепціям. Творчість Леоніда Духовного зазнала аналогічних проблем визначення авторських прав, як і багато зразків бардівської музики. З часом пісні набули характеру «народних», що зумовлено як специфікою жанру, так і стихійністю поширення зразків бардівської культури.

Творчість кийського барда Семена Каца також зазнала впливу романсової лірики та пісенних мініатюр О. Вертинського, Л. Утьосова, М. Бернеса, В. Козина. Початок активної творчої та концертно-виконавської діяльності С. Каца припадає на кінець 60-х років. Для творів характерною є лірична тематика, наближена до побутового романтичного змісту. Тексти сповнені афористичністю, проте не абстрактною, а завжди адресною у поєднанні з природністю, розмовністю, як вірша, так і мелодики. Подібний підхід можна визначити як заклик спільного пошуку істини, а не сприйняття константності чуттєвого сприйняття, запропонованого автором.

Висновки. Отже, бардівська музична культура від початку широкого побутування являє собою засіб самовиявлення шляхом образно-символьного відгуку на події оточуючого середовища, та/або подразники, котрі турбують не лише автора, а стосуються широких мас соціуму. Таким чином, авторська пісня попри замовчування, заборони та провладні переслідування, стала засобом культурного та громадянського самовиявлення, виконавець авторської пісні постає виразником думки не лише своєї, але і є ретранслятором культурного відгуку широкою громадськістю. Отже, авторська пісня є засобом забезпечення потреби поза цензурного виявлення власної думки і є явищем закодованого виявлення однією людиною суспільної думки.

Література

1. Баевский В. С. Художественный мир Высоцкого: стихосложение. / В. С. Баевский, И. В. Терехова, О.В. Панова // Мир Высоцкого: Исследования и материалы. М., 2000. Вып. III. Т.2.
2. Гадамер Х.Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики. М., 1988.
3. Картавий П.В. Сучасна українська авторська пісня: статті про витоки жанру, авторів-ветеранів, фестивалі, поради молодим і долю Володимира Івасюка / П. В. Картавий. - Суми : МакДен, 2009. 76 с.
4. Крылов А. Е., Щербакowa В.Ф. Мир Высоцкого: Исслед. и материалы. Вып. IV. М.: ГКЦМ В. С. Высоцкого, 2000. С.429
5. Левчук Я.М. Масова музика як соціалізуючий чинник молодіжних субкультур України: Дис. ...канд. мистецтвознавства : (26.00.01)/ Левчук Яна Миколаївна.–К., 2011.– 180 л.–Бібліогр.: с. 150-166.
6. Мачтакова О.Г. Мотивація: від античності до постмодернізму: монографія / О. Г. Мачтакова. О. : Атлант, 2013.
7. Резник А. А. Современная авторская песня и тенденции её развития в Украине : автореферат дис. ... кандидата искусствоведения : 17.00.02. Киев, 1992. 16 с.
8. Рябуха Т.М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Рябуха Тамара Миколаївна ; Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. - Харків, 2017. - 18 с.
9. Фрумкин В.А. Доклад был опубликован в самиздатской газете «Менестрель». 1988. № 2 (май — сент.). С. 10-13.

References

1. Baevsky, V.C. (2000). The artistic world of Vysotsky: versification. V. S. Baevsky, I. V. Terekhova, O. V. Panova World of Vysotsky: Researches and Materials. Moskow, III, 2 [in Russian].
2. Gadamer, X.G. (1988). Truth and Method: The Basics of Philosophical Hermeneutics. Moscow [in Russian].
3. Cartovy, P.V. (2009). Modern Ukrainian author's song: articles about the origins of the genre, authors-veterans, festivals, young people's advice, and the fate of Volodymyr Ivasyuk P.V. Kartava. Sumy: MacDen, 2009. 76 p.
4. Krylov, A.E., Shcherbakowa V.F. World of Vysotsky: Isled. and materials. Yield IV. M.: ГКЦМ В.С. Vysotsky, 2000. 429 p.
5. Levchuk, Ya.M. Mass music as a socializing factor of youth subcultures in Ukraine: Dis. ... Candidate art studies: (26.00.01). Levchuk Yana Nikolaevna. -K., 2011. 180 L. Bibliogr. 150-166 pp.
6. Machtakova, O.G. Motivation: from antiquity to postmodernism: monograph. O. G. Machtakova. Atlanta, 2013.
7. Reznik, A. A. Contemporary author song and tendencies of its development in Ukraine: dissertation. ... candidate of art history: 17.00.02. Kyiv, 1992. - 16 c.
8. Ryabukha, T.M. Origins and intonational components of the Ukrainian song variety: author's abstract. dis ... Candidate art studies: 17.00.03 / Ryabukha Tamara Nikolaevna; Kharkiv nats University of Arts I.P. Kotlyarevsky. - Kharkiv, 2017. 18 p.
9. Frumkin, V.A. The report was published in the Samizdat newspaper "Menetril," 1988. No. 2 (May - September). 10-13 pp.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2020

Прийнято до друку 27.02.2020